102 1B
KISWAHILI KARATASI 1B
OCT/NOV. 1997
2 ½ HOURS
JIBU MASWALI YOTE

1. UFAHAMU

Soma habari ifuatayo kisha ujibu maswali

Binadamu kwa wakati huu amemaka kwa sababu amechafua mazingira yake pasipo tahadhari. Mathalani insiya amejaza gesi za sumu zitokazo viwandani na hata kuchafua mito kutokana na maji machafu kutoka viwanda hivyo. Takataka zinazotupwa ovyo ovyo zinarundikana kila mahali. Isitoshe miti inakatwa vivyo hivyo bila simile. Matokeo ya haya yote ni kwa mfano tunapata mvua ya asidi ambayo huhasiri mimea. Aidha nao ukanda wa ozoni unaotukinga dhidi ya miali hatari kutoka kwa jua umeharibiwa tayari na hivyo kuongeza joto duniani. Sehemu nyingi zimeanza kugeuka na kuwa jangwa huku sehemu zingine zikifurika kwa maji ya mito na mvua. Maji haya yameanza kumeza visiwa vingi vilivyo baharini. Kutokana na madhara haya, binadamu sasa anatapatapa ili kutafuta makao kwingine kwenye salama. Ndiposa siku hizi nadhari za binadamu zimeelekezwa katika mawanda mengine nje kabisa ya kisayari hiki kidogo kiitwacho dunia.

Kwa miaka mingi sasa binadamu amekuwa akitafakari uwekano wa kuishi katika sayari nyingine. Hii ndiyo sababu mwaka wa 1969 waamerika walimkanyagisha binadamu wa kwanza kabisa mwezini. Lengo lilikuwa ni kutalii na kuchunguza uwekano wa binadamu kuishi huko ili wale watakaoweza wahamie huko, hata mimea. Mwezini ni vumbi tupu lisiloota chochote. Kipatikanacho kwa wingi sana ni madini tu ambayo hayawezi kufaidi binadamu kwa lolote.

Sayari nyingine alizozitalii binadamu ni Zuhura, Mirihi, Mushtara na tuseme karibu zote zinazolizunguka jua. Kilichogunduliwa ni kuwa upo uwezekano wa sayari kama Zuhura na pengine Mirihi kuwa na mvua, lakini nyingi mno isiyoweza kuruhusus mimea kukua. Sit u, zuhuria inasemekna kuwa joto sana wakati wa mchana ilhali Mirihi ni baridi sana siku zote; baridi kiasi cha kuuwa binadamu na wanyama hawawezi kuishi huko. Mushtara yasemekana kuwa joto ajabu, ambapo hizo sayari nyingine zina joto sana au zina baridi sana. Habari hii imemfunga binadamu katika jela ya kijisayari chake kiki hiki kiitwacho dunia anachokichafua uchao.

Je, binadamu amekata tama? Hata kidogo! Ndio mwanzo anajaribu sana kuzikata pingu alizofunzwa na maumbile. Vipi? Amejaribu kuchunguza uwezekano wa kuihama ardhi na kuishi baharini, kwa sababu bahari inazidi ardhi mara tatu kwa ukubwa. Na ni vipi binadamu anadhani anaweza kuishi baharini mahali ambapo hakuumbwa aishi humo kama samaki?
Jawabu ni kuwa angefanya hivyo kwa kutumia maarifa yake.

Binadamu anaamini kabisa kuwa ana uwezo wa kujenga miji mikubwa mikubwa humo humo baharini… mikubwa zaidi yah ii tuliyo nayo ardhini. Anaamini ya kuwa

anaweza kuitawala bahari kiasi alichitawala ardhi, na hivyo basi kufanya bahari impe makao na kumlisha bila ya kuyabadilisha maumbile yake. Na iwapo hili halitawezekana basi, ikiwajibika, abadilishe maumbile yake kwa kujiunda mashavu kwa mfano, ili avute pumzi ndani ya maji

Njia ya pili ya kuepukana na pingu za maumbile ni kuishi angani. Hii ina maana ya kujenga miji iliyoelea angani, kama madungu vile. Na kwa vile anga haina kikomo, binadamu atakuwa amejipatia visayari vyake visivyo idadi ingani!

Njia ya tatu ni kubadilisha umbo lake ili asihasirike na joto wala baridi. Binadamu wa kisasa anaamini kuwa inawezekana kumuunda upya mtu katika maabara badala ya katika mamba.
Mtu huyu wa maabra, aitwaye ‘cyborg’ kwa lugha ya Kiingereza, anaweza kuwa na chuma ndani badala ya mifupa, na mwili wa kawaida wa udongo na maji nje.

Kiunde huyu atakuwa hadhuriki ovyo ovyo kama binadamu wa sasa aliyeumbwa kwa chumvi, maji na protini. Au bora zaidi, binadamu mpya wa maabarani aundwe kwa zebaki. Binadamu huyu wa zebaki hafi wala hakatikikatiki. Na iwapo atakatika vipande vipande, basi kama zebaki hivyo vitaundika tena upya na kumrudishia umbo la awali kamili.

Njia nyingine ya kuepukana na uangamizi ni kutumia viunde vyake vya electroniki kama vile tarakilishi yaani kompyuta, na mitambo mingine kama iyo. Binadamu anaamini kwamba uwezo wa vyombo hivi utakapokamilishwa, basi vitamsaidia kwa lolote lile.

Maswali

(a) Inasemekana kwamba binadamu anakichafua hiki kisayari chake kila uchao. Kwa kutumia mifano mitatu, eleza vile binadamu amechafua mazingira yake. (alama 3)

(b) Kwa nini ongezeko la joto limeleta jangwa duniani wa wakati huo huo likaleta mafuriko? (alama 3)

(c) Eleza sababu mbili zinazomfanya binadamu kuhangaika na kutafuta makao kwingine (alama 2)

(d) Ni mambo gani yanayomfunga binadamu katika ardhi. Taja mawili (alama 2)

(e) Unadhani ni kwa nini madini mengi yaliyoko mwezini hayaletwi duniani. Taja na ufafanue sababu mbili (alama 4)

(f) Kulingana na aya mbili za mwisho, eleza jambo ambalo binadamu anajaribu kukwepa (alama 2)

(g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika kifungu (alama 4)

(i) Mashavu
(ii) Madungu
(iii) Asihasirike
(iv) Kiunde

Soma habari ifuatayo kisha ujibu maswali

Vijana wengi wake kwa waume, walikuwa ndio tu wakamilishe shughuli ya kusajiliwa chuoni. Walikuwa bado nadhari zao zimetekwa na ugeni, hawajapata starehe akilini mwao wala kujisikia wamekaribia kama kwao nyumbani. Kwa hakika mazingira yale mapya yalikuwa yanawapa kiwewe kidogo au tuseme hata woga kiasi. Kusema kweli, kwa wakati ule walikuwa hawajui ni maisha ya namna gani yanayowasubiri mahali pale. Hawakuweza kukadiria kwa uyakinifu wowowtw iwapo makaazi yao pale ya miaka mine mizama kuanzia wakati ule, yangekuwa ya utulivu na raha au pengine yangeondokea kuwa ya roho juu juu na matatizo chungu mzima.

Wamsubiri mkuu wa Chuo aingie wamsikize atakalosema, kisha ndipo waweze kubashiri vyema mkondo wa maisha yao utakavyokuwa. Lakini jinsi walivyosubiri Mkuu wa chuo aingie ukumbini ndivyo wayo wayo lao lilivyozidi kuwacheza shere. Waliwaza: Ugeni jamani kweli ni taabu. Mawazo mengi yaliwapitia bongoni mwao. Wakawa kinywa ukumbi mzima, kama kwamba wamekuja mazishini badala ya kuja kusoma. Waliwaza na kuwazua. Waliona au pengine walidhani kuwa hapa kila kitu ni tofauti.

Wanafunzi hawa waliona tofauti nyingi kati ya mambo pale chuoni na yale waliyokuwa wameyazoea. Kwa mfano, mwalimu mkuu hapa hakuitwa ‘ headmaster’ kama kule katika shule za msingi na vile shule za upili aliitwa ‘ vice – chancellor’ Nyumba za kulala hazikuitwa ‘dormitory’ au ‘mabweni’, kama walivyozoea, bali ziliitwa ‘ halls’ kwa sababu sio kumbi za aina yoyote ile, bali ni nyumba hasa, zenye vyumba vya kulala, kama walivyozoea kita walipokiwa shule zao za upili huko, bali hapa wenyewe wenyeji waliita kwa majina mengine kabisa! Mara University, mara zutafindaki, mara Ndaki kwa ufupi, mara Jamahiri ya na kadhalika na kadhalika! Waliwaza: kweli mahali hapa wenyewe wenyeji waliita kwa majina mengine kabisa! Mara kumzubaisha mtu hadi kufikia kiwango cha kuonekana kama zuzu! Hata hivyo hawakuvunjika moyo, bali walipiga moyo konde wakanena kimoyomoyo: Potelea mbali! Ukiyavulia nguo, yaoge! Walikuwa wamo katika hali ya kurandaranda katika ulimwengu wa mawazo pale katika ulimwengu wao mpya, ulimwengu mwingine kabisa usioafanana hata chembe na ule waliouzoea, mkuu wa chuo alipoingia.

Kuingia mkuu wa chuo wote walisimama kwa pamoja na kwa mijiko, wamekauka kama askari katika gwaride. Kuona hivyo, mkuu wa chuo akwaashiria wakae tu, bila kujisumbua. Kicheko kikawatoka bila kukosa adabu na heshima, kasha wakakaa kwa makini ndio mwanzo wakajisikia wamepoa.

Kuona kuwa sasa wametulia na wamestarehe. Mkuu wa chuo akaanza kwa kuwaamkua kisha akawajulisha kwa wakuu wote wa vitivo mbali mbali na idara mbali mbali waliokuwa wamekaa pale jukwani alipo yeye upande huu na huu.

Kufikia hapo, alaka ikawa imeungwa baina ya wenyeji na wageni wao. Kila mtu akaona mambo yamesibu tena; huo bila shaka ni mwanzo mwema, na kama ilivyosemwa na wenye busara, siku njema huonekana asubuhi. Hii, Kwa wote ndiyo asubuhi tu, bali ni asubuhi njema, si haba.

JIBU KILA SWALI

(a) Ukirejelea aya ya kwanza na ya pili, eleza wasiwasi wanafunzi waliokuwa nao wakati wakisubiri (maneno 45- 55) (alama 7)

(b) Ni mambo gani mageni wanafunzi hawakuyazoea yanayoelezwa katika kifungu (maneno 25 – 30) (alama 3)

(c) Bila kubadilisha maana, fupisha aya tatu za mwisho kwa kutumia maneno yako mwenyewe. Tumia maneno 40 -45 (alama 10)

3. MATUMIZI YA LUGHA

Jibu maswali yafuatayo kulingana na maagizo

(a) Andika katika msemo wa taarifa
Mzazi: Kesho nataka ufike nyumbani mapema, unasikia?
Mtoto: Nitajaribu, lakini mwalimu alisema tutafanya mtihani jioni (alama 4)

(b) Badilisha katika udogo kasha uukanushe udogo huo
(i) Guu lake limepona baada ya kuumwa na jibwa la jijini (alama 2)
(ii) Nyumba yenyewe ilijengwa bondeni karibu na mto (alama 2)

(c) Andika katika kauli ya kutendesha
(i) Nataka upike chakula hiki vizuri (alama 1)
(ii) Toa ushuru wa forodhani

(d) Sahihisha bila kubadilisha maana:
(i) Usikuje hapa kwetu kwani sitakuwamo (alama 1)
(ii) Basi la shule imeharibika moshi nyingi inatokea dirishani na maji inatiririka ovyo (alama 2)

(e) Bila kubadilisha maana, andika sentensi zifuatazo ukitumia kirejeleo cha ngeli kifaacho
(i) Nyumbu alishinda farasi kukimbia (alama 1)
(ii) Milango yote yajifunga ovyo, nenda uakafunge (alama 1)
(iii) Hamisi amekata nyasi vizuri (alama 1)
(iv) Jiwe lile liliangukia matunda (alama 1)

(f) (i) Eleza maana ya misemo ifuatayo kwa kuitungia sentensi moja moja
Kuramba kisogo (alama 2)
Kuzunguka mbuyu (alama 2)
(ii) Andika methali nyingine ambayo maana yake ni kinyume cha
Riziki kama ajali huitambui ijapo

(g) Eleza matumizi manne tofauti ya – na (alama 4)

(h) (I) Eleza maana mbili mbili zinazotokana na sentensi zifuatazo
(i) Mtoto alitimua mbio, kuona nyoka (alama 2)
(ii) Juma alifagia chakula (alama 2)

(iii) Sisikii vizuri (alama 2)

(II) Mahali palipohamwa panaitwa (alama 1)

(i) Tunga sentensi ya neno moja ambayo ina visehemu vifuatavyo vya sarufi

- Kiima
- Wakati
- Kirejeleo
- Kiswahili kitendwa
- Kitenzi (alama 5)

(j) Bila kunyambua, andika maneno mawili ambayo yanatokana na shina moja na neno: imani (alama 2)